

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 49-50 (2013)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 49-50 (2013)

Ιταλικές βλέψεις στην περιοχή μας και οι αντιδράσεις των κατοίκων της Πρέβεζας

Γιώργος Ι. Μουστάκης

doi: [10.12681/prch.28630](https://doi.org/10.12681/prch.28630)

Copyright © 2021, Γιώργος Ι. Μουστάκης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μουστάκης Γ. Ι. (2021). Ιταλικές βλέψεις στην περιοχή μας και οι αντιδράσεις των κατοίκων της Πρέβεζας. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (49-50), 439–460. <https://doi.org/10.12681/prch.28630>

Γιώργος Ι. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

Ιταλικές βλέψεις στην περιοχή μας και οι αντιδράσεις των κατοίκων της Πρέβεζας

Την περίοδο της τουρκικής κατοχής –κυρίως μετά τον πόλεμο του 1684-1699, που για πρώτη φορά ηττήθηκε η Τουρκία– η Αυστρία και η Ρωσία αναδείχθηκαν ως οι δύο ανταγωνιστικές δυνάμεις που είχαν βλέψεις στη Βαλκανική και απέβλεπαν να αντικαταστήσουν τους Τούρκους. Μετά την ίδρυση του Ιταλικού Κράτους στη δυάδα αυτήν προστέθηκε και η Ιταλία. Η Αυστρία και η Ιταλία ήταν όλα τα χρόνια αντίπαλοι της Ελλάδας σε όλα τα θέματα που σχετίζονταν με την εθνική αποκατάστασή της. Η Ρωσία κρατούσε πιο αμφίρροπη στάση, ανάλογα πάντα με τα συμφέροντά της.

Οι Έλληνες είχαν να αντιταχθούν σε όλες αυτές τις πολιτικές σε κάθε τους αλτρωτική προσπάθεια. Στην Πρέβεζα, οι υπόδουλοι προγονοί μας, με μακροχρόνιους αγώνες σε όλα τα επίπεδα, αντιμετώπισαν την πιο ύπουλη και επικίνδυνη ιταλική πολιτική με επιτυχία και κράτησαν στην κρίσιμη στιγμή τον τόπο μακριά από τους σχεδιασμούς της ιταλικής πολιτικής, που απέβλεπε στην υποδούλωση σε έναν νέο δυνάστη, ακόμα και μετά την απελευθέρωση του 1912. Αυτή, λοιπόν, τη σελίδα των αγώνων των πατέρων μας για τη λευτεριά μας, εμείς οι νεότεροι οφείλουμε να τη διαφυλάξουμε στη συλλογική μας μνήμη.

Η Ιταλία αμέσως μετά την εθνική της ένωση (17.3.1861), παράλληλα με την εθνική της πολιτική για την απελευθέρωση όλων των Ιταλών της ιταλικής χερσονήσου, η οποία ολοκληρώθηκε το 1918, σχεδίασε και τη μακροχρόνια επεκτατική εξωτερική πολιτική της με δύο κατευθύνσεις, μία απέβλεπε προς την Αφρική και την Ανατολή και η άλλη στην Αδριατική (*mare nostrum*). Στόχος ήταν ο έλεγχος και της άλλης πλευράς της εσωτερικής αυτής θάλασσας και κυρίως του στενού του Οτράντο, ανάμεσα στην Αδριατική και το Ιόνιο πέλαγος, θάλασσες στις οποίες κυριαρχούσε ναυτιλιακά η παντοδύναμη αυτοκρατορία των Αψβούργων. Η πολιτική αυτή έμεινε σταθερή. Και μάλιστα, την υπηρετούσαν όλες οι ιταλικές κυβερνήσεις μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο.

Το Ιταλικό Κράτος είχε δική του τη δυτική πλευρά της Αδριατικής θάλασσας και του στενού του Οτράντο. Στην ανατολική πλευρά επιδίωξε τους στόχους της με την προσπάθεια ίδρυσης ενός μικρού εξαρτώμενου από αυτήν αλβανικού κράτους στο οποίο θα συμπεριλαμβανόταν και η Ήπειρος ή έστω ένα τμήμα της. Με τη μεικτή αυτήν εθνική σύνθεση η Αλβανία θα είχε πάντοτε την ανάγκη της προστασίας, για να αντιμετωπίζει τις προσπάθειες των Ηπειρωτών και της ελληνικής κυβέρνησης για την απελευθέρωση της Ηπείρου. Ιταλικής έμπνευσης ήταν και ο αλβανικός ύμνος που αναφέρει: «Πρέβεζα, Πρέβεζα, πότε θα γυρίσεις στην αγκαλιά της μάνας Αλβανίας». Την πολιτική της την έκανε πράξη η Ιταλία το 1913 και την ολοκλήρωσε το 1923, με τον καθορισμό των ελληνοαλβανικών συνόρων και το περιστατικό της δολοφονίας του στρατηγού Τελίνι.

Στην πόλη μας, από τη δεκαετία του 1860, υπήρχε μικρή παροικία Ιταλών η οποία προήλθε από πρόσφυγες Ιταλούς από την περιοχή της Πούλιας. Λίγο μετά την ένωση της Ιταλίας εκδηλώθηκε το κίνημα των αγροτών, το οποίο καταπνίγηκε από στρατιωτικές μονάδες και είχε 5.000 νεκρούς. Πολλοί αγρότες της Πούλιας για να σωθούν κατέφυγαν στην Κέρκυρα, την Πάτρα και πολύ λιγότεροι στην Πρέβεζα, όπου εγκαταστάθηκαν για πάντα. Οι πιο πολλοί έμειναν καλλιεργητές εσπεριδοειδών μέχρι το τέλος. Η παροικία αυτή διαλύθηκε ύστερα από 80 χρόνια με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου.

Η Πρέβεζα από την οποία διακινούνταν η επιβατική κίνηση, το εξαγωγικό και εισαγωγικό εμπόριο της Ηπείρου, ήταν ο τόπος από τον οποίο οι μεγάλες δυνάμεις μπορούσαν να στηρίζουν τα συμφέροντά τους, να ασκήσουν την πολιτική τους και να παρακολουθήσουν όλα τα τεκταινόμενα στην ευρύτερη περιοχή, σε θάλασσα και στεριά. Γι' αυτό υπήρχαν στην Πρέβεζα προξενεία ή υποπροξενεία πολλών μεγάλων δυνάμεων, ανάλογα με το ενδιαφέρον που είχαν για την περιοχή. Προξενεία είχαν η Αυστρία, η Ιταλία και, φυσικά, η Ελλάδα. Υποπροξενεία είχαν η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία με Πρεβεζάνους υποπρόξενους, όπως ο Καίσαρας Κονεμένος, ο Λ. Πάλιος και ο Δ. Σκέφερης.

Στην Αδριατική και σε ολόκληρη την Ανατολική Μεσόγειο κυριαρχούσαν τα ατμόπλοια της αυστριακής εταιρίας Λόιντ Τριεστίνια με έδρα την Τεργέστη, επίνειο της Βιέννης και όλης της αυτοκρατορίας. Το πρώτο ατμόπλοιο *Αρχιδούκας Λουδοβίκος* έφυγε από την Τεργέστη για το υπερεθνικό του ταξίδι στην Κωνσταντινούπολη τον Μάιο του 1837. Από τότε η εταιρία συνεχώς μεγάλωνε τον αριθμό των πλοίων, τα ανανέωνε και εκτελούσε τακτικά δρομολόγια σε όλα τα μεγάλα λιμάνια της Ανατολικής Μεσογείου και είχε άριστη οργάνωση για την εξυπηρέτηση των πελατών. Για το εμπόριο της περιοχής ο επίτιμος πρόξενος της Γαλλίας στα Γιάννενα Dozon γράφει το 1870:

Τα δύο τρίτα των εισαγωγών γίνονται από την Τεργέστη γιατί είναι η Αυστρία αυτή που άμεσα ή έμμεσα δίνει στην Ήπειρο όλα τα αποικιακά εδώδιμα, φάρμακα, αλεύρι, οινοπνευματώδη, σεντόνια, μεταξωτά, ζυλεία, υαλικά, σίδηρο κ.ά.

Το μεγάλο ενδιαφέρον της Αυστρίας για το λιμάνι της Πρέβεζας εκδηλώθηκε με την επίσκεψη του αυτοκράτορα στην Πρέβεζα το 1864 και με την ανέγερση του καθολικού ναού του Αγίου Ανδρέα το 1902 από τον ίδιο. Η επίσκεψη της αυτοκράτειρας Ελισάβετ που φιλοξενήθηκε από τον Πρεβεζάνο Γεώργιο Κονεμένο πιθανόν να μην έχει σχέση με την οικονομική πολιτική ή άλλες βλέψεις της Αυστρίας στην περιοχή.

Στο εμπόριο της Ηπείρου συμμετείχαν σε μικρότερο βαθμό και άλλες χώρες. Η Ιταλία, νεότερη από όλες τις άλλες, για να εισχωρήσει στο εμπόριο της Ηπείρου κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες. Τα ιταλικά πλοία πήγαιναν σε όλα τα λιμάνια (σκάλες) της Ηπείρου και του Αμβρακικού. Επίσης, η Ιταλία διευκόλυνε τους Ηπειρώτες εμπόρους με τραπεζιτικές συναλλαγές. Στην Ήπειρο μέχρι το 1912 δεν υπήρχε υποκατάστημα τράπεζας ελληνικής ή ξένης. Τα αιτήματα των Ελλήνων εμπόρων προς την ελληνική κυβέρνηση και τις διοικήσεις των τραπεζών δεν εισακούστηκαν. Όταν στην Ιταλία μετά την επανάσταση των αγροτών αποκαταστάθηκε η γαλήνη, η ιταλική διπλωματία επιδίωξε οι Ιταλοί πρόσφυγες να μην επιστρέψουν στις πατρίδες τους. Σε αυτό συνέβαλε και η καθολική εκκλησία, η οποία βοήθησε και αγόρασε ένα σπίτι στη συνοικία του Αγίου Δημητρίου που μετατράπηκε σε καθολική εκκλησία στη δυτική πλευρά των γραφείων της λιμενικής επιτροπής, εκεί που σήμερα, 2013, είναι ο ελεύθερος χώρος με ιδιωτική παιδική χαρά, ανατολικά του κτιρίου που επί χρόνια στέγαζε την καφετέρια *Λήδρα*. Επίσης, κτίστηκε μικρός ναός στις δυτικές παρυφές της πόλης και έγινε νεκροταφείο.¹

Έστειλε δε ιερέα έναν καπουτσίνο που είχε τον φανταχτερό τίτλο του «νομάρχη της Μακεδονίας» και είχε εξάρτηση από τον επίσκοπο του Δυρραχίου και όχι από τον επίσκοπο της κοντινής Κέρκυρας, προφανώς για λόγους προπαγανδιστικούς. Παράλληλα με την παρουσία της καθολικής εκκλησίας το ενιαίο Ιταλικό Κράτος δημιούργησε ιταλικά σχολεία στην Πάτρα, τα Επτάνησα, τα Ιωάννινα, την Πρέβεζα και άλλες πόλεις, τα οποία λειτούργησαν ως κοσμικά σχολεία για να προσελκύσουν παιδιά από άλλες εθνότητες και απέβλεπαν στη διάδοση και προβολή του ιταλικού πολιτισμού και της ιταλικής γλώσσας, και είχαν καθαρά προπαγανδιστικό, προσηλυτιστικό ρόλο και στόχο. Για την περίπτωση του σχολείου της Θεσσαλονίκης διαβάζουμε ότι «είχε ως σκοπό την προώθηση των σχεδίων της ιταλικής πολιτικής για την κυριαρχία

¹ ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 320.

στην Ήπειρο και την Μακεδονία μέχρι του Θερμαϊκού με τα όνειρα του mare nostrum, όνειρα πολύ παλαιότερα των αντίστοιχών του Μουσολίνι».²

Στην Πρέβεζα η λειτουργία των ιταλικών σχολείων απέτυχε γιατί αντέδρασε η Δημογεροντία, η οποία έσπευσε να λειτουργήσει και νηπιαγωγείο, και σύσσωμη η ελληνική κοινωνία της πόλης. Ο Πρεβεζάνος δημοσιογράφος Ιωάννης Δημάρατος, συντάκτης της *Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας*, έγραψε το 1932 στο μακροσκελές λήμμα «Πρέβεζα»:

*Το παρθεναγωγείον επηυξήθη κατόπιν υπό του προσαρτήματος του νηπιαγωγείου. Τούτο υπήρξεν υποτυπώδες ίδρυμα δημιουργηθέν εκ της ανάγκης, ην επροκάλεσεν η υπό του Ιταλικού κράτους εν Πρεβέζη ίδρυσις ιταλικών σχολείων και δη και νηπιαγωγείου. Και όμην σκοπός επετεύχθει μαραθέντων μετ' όλίγου των ιταλικών σχολείων εις απεφοίτησαν μόνο εβραϊόπαιδες και τινες εξαγορασθέντες μουσουλμάνοι ουδείς δε Ελλην.*³

Όταν έγινε γνωστό ότι θα λειτουργήσει και ιταλικό νηπιαγωγείο στην πόλη, η Δημογεροντία συνήλθε σε έκτακτη συνέλευση να αποφασίσει για τη σύσταση και ελληνικού νηπιαγωγείου. Τον μητροπολίτη Ιερώνυμο, που είχε μετατεθεί στη μητρόπολη Νικαίας, τον αναπλήρωνε στην προεδρία ο αρχιερατικός επίτροπος Ιερώνυμος Γοργιάς. Από τους εκλεγμένους δημογέροντες παρόντες ήταν τέσσερις. Συμμετείχαν όμως και δέκα πρόκριτοι, έγκριτοι πολίτες τους οποίους κάλεσε η δημογεροντία. Σε επόμενη συνέλευση για το θέμα αυτό συμμετείχαν 20 πρόκριτοι. Η συμμετοχή των προκρίτων υποδηλώνει το μεγάλο ενδιαφέρον που υπήρχε για το νηπιαγωγείο του οποίου η σύσταση κρίθηκε ότι ήταν ανάγκη «απαραίτητος και επείγουσα»:

Εν Πρεβέζη σήμερα, την 28 Απριλίου του 1889 ενάτου έτους, ημέραν Παρασκευήν και ώραν πρώτην της νυκτός, γενομένης συνελεύσεως εκτάκτου τη προεδρία του ιερολογιώτατου Ιερωνύμου παρούσης της δημογεροντίας και των κάτωθι προκρίτων πολιτών της ενταύθα (χριστιανικής) κοινότητος και λόγου γενομένου, ότι είναι ανάγκη απαραίτητος προς σύστασιν νηπιαγωγείου άπαντες ομοφώνως υπεδέξαντο την σύστασιν τούτου. Προς τούτο δε η επιτροπή η διευθύνουσα την Θεοφάνειον Σχολήν εξουσιοδοτείται αμέσως να προβή εις την ενοικίασιν καταλλήλου οικήματος και εις την διά του σεβασμιωτάτου μητροπολίτου πρόσληψιν μιας νηπιαγωγού πτυχιούχου εν Κωνσταντινουπόλει και δύο βοηθών επίσης γυναικών προσλαμβανομένων ενταύθα και μιας υπηρέτριας, όπως ει δυνατόν άρξεται η λειτουργία του νηπιαγωγείου από του επίοντος μηνός.

² ΑΝΤΩΝΙΟΥ 2011.

³ ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ 1932, 654· ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 171.

Μετά ταύτα σκέψεως γενομένης περί των προσόδων δι' ὧν συντηρηθήσεται το κατάστημα τούτο ενεκρίθη ὅπως συνεισφέρωσι ρητῶς διά το Νηπιαγωγεῖο ἡ ἐκκλησία του Αγίου Δημητρίου λίρας δέκα κατ' ἔτος, ἡ του Αγίου Χαράλαμπος πέντε, ἡ του προφήτου Ηλίου μίαν, ἡ μονή Αγίας Τριάδας πέντε καὶ ἡ μονή Αγίων Αποστόλων ἐτέρας πέντε, ἐκ του κληροδοτήματος μακαρίτου Δ. Μπάλκου λίρας δύο, τῆς Ροζ. Γακουμῆ δύο, του ιερομονάχου Ἰγνατίου δύο, του Ζυγούρη μίαν καὶ του Αυγερινού μίαν, ἤτοι ἐν ὅλῳ λίρας κατ' ἔτος τεσσαράκοντα οκτώ. Επίσης θέλει δαπανηθῆ καὶ ἡ εφετεινή κλήρωσις ἐκ του κληροδοτήματος Βαρζέλη ἡ λαχούσα εἰς τὴν Μαρ. Μαργαρίτη, ἣτις δὲν δικαιούται νὰ λάβῃ αὐτὴν ὡς λαχούσα κατὰ προτίμησιν ἐκ του κληροδοτήματος Ἰωάννου Αθανασιάδου, διὰ τα ὑπόλοιπα δὲ χρησιμεύοντα πρὸς συντήρησιν του Νηπιαγωγείου τούτου θέλουσιν εἰσπραχθῆ συνδρομαί τῆ ἐπιμελείᾳ των επιτρόπων οὐ μόνον παρά των γονέων, οἵτινες θὰ στείλωσι τέκνα εἰς το Νηπιαγωγεῖον, ἀλλὰ καὶ παρά των λοιπῶν χριστιανῶν των τε πολιτῶν καὶ των παρεπιδημῶντων.

*Ο ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ
+ Αρχιδιάκονος Ιερώνυμος⁴*

Όπως προκύπτει από την απόφαση της Δημογεροντίας, η εκκλησία ανέλαβε σχεδόν όλη τη δαπάνη λειτουργίας του σχολείου, σε μια εποχή που ήταν χρεωμένη, γιατί άνοιγε συνεχώς σχολεία στα χωριά της. «Τα μοναστήρια χρεώνονταν από τα κληροδοτήματα για να καλύψουν τις ανάγκες των σχολείων και αναστέλλονταν οι εντολές των διαθετών τους. Η μονή του Προφήτη Ηλία είχε υπογράψει ομόλογο 341,28 οθωμανικών λιρών πληρωτέο την 10^η Οκτωβρίου 1894 μετά τόκων στην επιτροπή του κληροδοτήματος Βασιλείου Λέπα (παππούς της μητέρας του αρχιεπισκόπου Τυράνων Αναστασίου). Την 5.5.1899 το ομόλογο δεν είχε εξοφληθεί. Με εντολή της Δημογεροντίας πήγε στο μοναστήρι ο δημογέροντας Κώστας Τόλιας για την ανανέωσή του. Ο Κ. Τόλιας παρέδωσε στη Δημογεροντία το νέο ομόλογο εκ 572,35 λιρών με λήξη 10.2.1900. Οι μονές του Προφήτη Ηλία και της Παναγίας Καστρίου από χρόνια είχαν υπογράψει ομόλογο εκ 784 1/2 20φράγκα με λήξη την 1^η Νοεμβρίου 1900 προς το κληροδοτήμα Αθανασίου Αθανασιάδη-Μάνου.»⁵ Το νηπιαγωγείο από τότε λειτουργεί μέχρι σήμερα και λέγεται «Καραμάνειο», καθώς συντηρείται από τα εισοδήματα κτημάτων του Πρεβεζάνου ευεργέτη Σπύρου Καραμάνη.

⁴ Υπογράφουν επίσης οι δημογέροντες Ν. Περδικάρης, Κ. Μουστάκης, Ν. Πίππας, Αλ. Ντόντης και οι πρόκριτοι Α.Π. Σκέφερης, Κ.Δ. Περδίκη, Σ.Π. Καρύδης, Απ. Ρίζος, Δ. Σκέφερης, Α. Τόλιας, Γ. Τσακαλώτος, Γερ. Κοκκινάτος, Γ. Γκινάκας και Γ. Κονεμένος.

⁵ ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 96.

Οι Ιταλοί μετά την οικτρά αποτυχία τους να λειτουργήσουν δικά τους σχολεία, όταν έμαθαν ότι η διευθύνουσα επιτροπή της Θεοφανείου σχολής επεδίωκε να εισάγει στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα της την εκμάθηση ευρωπαϊκής γλώσσας και για την οικονομική αδυναμία της Δημογεροντίας και της σχολής, δεν άφησαν την ευκαιρία και έκαναν στη Δημογεροντία την εξής πρόταση:

Να παραχωρήσει εις τας σχολάς υμών διδάσκαλον προς διδασκαλίαν της ιταλικής γλώσσης μισθοδοτούμενον παρά της ιταλικής κυβερνήσεως, παραχωρεί εις τα υμέτερα σχολεία άπαν το υλικόν της άλλοτε ιταλικής σχολής και επειδή καθ' ά πληροφορείται η σχολή υμών ευρίσκεται εις οικονομικάς δυσχέρειας δύναται να προσφέρει εκ μέρους της κυβερνήσεως του συνδρομήν προς ανακούφισιν των σχολείων περί τα 40 20/φραγκα ετησίως.

Ο Ιταλός πρόξενος έκανε την πρότασή του στη Δημογεροντία έμμεσα, και ανέμειξε δύο εγκρίτους Έλληνες, τον Γεώργιο Κονεμένο, πεπειραμένο διπλωμάτη και πρώην ηγεμόνα της Σάμου, ο οποίος φιλοξένησε στην Πρέβεζα και στην Κέρκυρα την αυτοκράτειρα της Αυστρίας Ελισάβετ, και τον μετέπειτα ευεργέτη Χρ. Ρίζο. Η πρόταση του Ιταλού προξένου προς τη Δημογεροντία έγινε με τρίτο πρόσωπο τον δήμαρχο της πόλης Π. Λουρόπουλο στον μητροπολίτη, οποίος τη μετέφερε στη Δημογεροντία.

Συνεδρία τη 12^η Ιουνίου 1893

Σήμερον τη 12^η Ιουνίου έέ, συνήλθε υπό την προεδρίαν του Σ. Μητροπολίτου κ.κ. Κωνσταντίνου η Δημογεροντία αποτελούμενη εκ πάντων των τακτικών αυτής μελών όπως σκεφθεί και αποφασίσει επί των εξής διαφόρων υποθέσεων και δη μετά την ανάγνωσιν και επικύρωσιν των πρακτικών της προηγούμενης συνεδρίας ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης ανεκοίνωσε τη Δημογεροντία τα εξής:

Χθες προσελθών εις την μητρόπολιν ο δήμαρχος της πόλεως κ. Π. Λουρόπουλος εδήλωσε μοι επισήμως εκ μέρους του ενταύθα προξένου της Ιταλίας Mille Lire ότι γενομένης αυτώ προτάσεως παρά του εξοχώτατου Γεωργίου Βέη Κονεμένου διά του Χριστ. Ροίζου αν εδύνατο η ιταλική κυβέρνησις να παραχωρήσει εις τας σχολάς ημών διδάσκαλον προς διδασκαλίαν της ιταλικής γλώσσης μισθοδοτούμενον παρά της ιταλικής κυβερνήσεως έγγραψεν ούτος εις την κυβέρνησιν του περί της προτάσεως ταύτης, έλαβε δε απάντησιν καθ' ήν η κυβέρνησις του εκ φίλων προς την ημετέραν κοινότητα αισθημάτων αγομένη και περί των τέκνων της ενταύθα ιταλικής κοινότητος προνοούσα αποδέχεται πληρέστατα την γενομένην αυτήν πρότασιν, ότι επληρεξουσιοδότησε αυτόν να συνενοηθή μετά

της ενταύθα ορθοδόξου κοινότητος επί τούτω, ότι εκτός της μισθοδοσίας του ιταλού διδασκάλου παραχωρεί εις ημέτερα σχολεία άπαν το υλικό της άλλοτε ιταλικής σχολής. Και επειδή καθ' ά πληροφοροείται η σχολή ημών ευρίσκεται εις οικονομικάς δυσχέρειας δύναται να προσφέρει εκ μέρους της κυβερνήσεως του ως συνδρομήν προς την ανακούφισιν των σχολείων μας περί τα 40 20/φραγγά ετησίως, ταύτα δε υπό τους όρους όπως εις τα σχολεία ημών φοιτώσι τα τέκνα των παροικούντων ενταύθα Ιταλών, όπως ο ελευσόμενος Ιταλός διδάσκαλος συμμορφούται εις τους νόμους της σχολής και διατελεί υπό την δικαιοδοσίαν της ενταύθα ιεράς μητροπόλεως, και εφορείας της Σχολής. Το δε Ιταλικόν προξενείον μη εξασκεί ουδεμίαν επέμβαση εις τας σχολάς ημών.

Η Δημογεροντία κατάδουσα το σπουδαιότατον του μηνύματος ότι δε μόνη δεν δύναται να αναλάβη τούτο απεφάσισεν πως την ερχομένην δευτέραν συνερχομένη εν τη Ι. Μητροπόλη μετά και της εφορείας της Θεοφανείου σχολής σκεφθεί επ'αυτού.

Η μη εμφάνιση του Ιταλού στη δημογεροντία, παρά το έντονο ενδιαφέρον της ιταλικής πολιτικής για συμμετοχής της στην εκπαίδευση των ελληνοπαίδων και η ανάμειξη των τριών Ελλήνων πολιτών υποδηλώνει τον βαθμό των σχέσεων των δύο πλευρών.

Η Ιταλία ήταν μεγάλη δύναμη και φίλη της Τουρκίας και επομένως η Δημογεροντία έπρεπε να προσέχει. Γι' αυτό ανέβαλε την απόφαση και κάλεσε τον Γ. Κονεμένο, ο οποίος προφορικά και γραπτά τους είπε ό,τι γνώριζε, όπως και την εφορία της Θεοφανείου να παραστεί στην επόμενη συνεδρίαση.

Συνεδρία της 18^{ης} Ιουνίου 1893

Συνελθόντων σήμερα την 18^{ην} Ιουνίου έέ υπό την προεδρείαν του Σ. Μητροπολίτου κ.κ. Κωνσταντίνου των δύο σωματείων της δημογεροντίας και εφορείας της Θεοφανείου Σχολής ο σεβασμιότατος Μητροπολίτης ανακοινώσατο τα εξής. Συμφώνως τη αποφάσει τη ληφθείσει υπό των δύο σωματείων εν τη προηγουμένη αυτού προεδρείαν έλαβεν συνετευξιν μετά της Α. εξοχότητος του Γεωργάκη Βέη Κονεμένου και ηρώτησε αυτόν περί των λόγων οίτινες προέτρψαν αυτόν να προβεί εις την γνωστήν παρά του κ. Mille πρότασιν. Η εξοχότης ο Γεωργάκης Βέης Κονεμένος απαντών δήλωσε ρητώς και εκπεφρασμένως ότι τοιαύτην πρότασιν εκ μέρους αυτού διά του Χρ. Ροίζου ουδέποτε εγένετο προς τον Mille ουδέ λόγους Σπουδαίος ει μη ηδύνατο να έχει διά την τοιαύτην πρότασιν. Η Α. Εξοχότης εδήλωσε ότι εν τινι μετά του κ. Ροίζου απλή συνδιάλεξι γενομένου λόγου περί της άλλοτε σύστασεως ιταλικής σχολής και ω καθ' αυτήν ειπε απλώς ότι, όπως ειπε και προ της συστάσεως των ιταλικών σχολών εις κ. Mille, εάν αυτός ήτο Ιταλία θα παρείχε βοηθήματι εις

τας ενταύθα σχολάς όπως αύται δυναθώσιν να προσλάβωσι διδάσκαλον της ιταλικής γλώσσης, όπερ θα ήτο χρήσιμον και διά τα τέκνα των ενταύθα παροικούντων ιταλών όσα ήθελον αποφασίσει να φοιτώσι εις τας σχολάς ημών, ταύτα δε είπεν αναφερόμενος εις το παρελθόν και ουχί εις το μέλλον. Μετά τινας ημέρας προήλθεν αυτώ ο κ. Χρ. Ροίζος και ανεκοίνωσε αυτώ μετ' ευχαριστήσεως ότι ο κ. Mille και εκ του ιδίου αυτού (πουγγίου) ταμείου ακόμη ηδύνατο να αναλάβει την θυσίαν ταύτην υπό τον όρον όμως όπως η ενταύθα ορθόδοξος κοινότης κάμει αίτησιν περί τούτου διότι ο κ. Mille θα εθεώρει προσβολήν του εαν αυτός προέβαιεν εις την περί τούτου πρότασιν, απερρίπτειτο δε ταύτη εκ κακοβουλίας. Εις τους λόγους τούτους ο κ. Ροίζος προσέθεσεν ότι οίκοθεν εννοείτο ότι ο διορισθησόμενος διδάσκαλος θα διατελεί υπό την δικαιοδοσίαν των εφόρων των ενταύθα σχολών. Η Α. εξοχότης ο Κονεμένος Βέης απαντών εις τον Χρ. Ροίζον εδήλωσεν αυτώ σαφώς και καθαρώς ότι το τοιούτον εθεώρει αδύνατον, ότι η κοινότης διά πολλούς και σπουδαίους λόγους δεν ηδύνατο να προβεί εις τοιαύτην αίτησιν προς τον κ. Mille, ότε ο Χρ. Ροίζος επανέλαβε ότι ο κ. Mille εφοβείτο να προβεί αυτός εις την τοιαύτην πρότασιν η άρνησις της απόδοχής αυτής θα ήτο προσβολή δι' αυτόν, τότε η Α. εξοχότης είπεν ότι δύναται ο κ. Mille να εξετάσει και βολιδοσκοπίσει κατά πρώτον την διάθεσιν του τόπου και μόνον όταν πισθεί ότι μια τοιαύτη πρότασις εκ μέρους αυτού θα εγίνετο αποδεκτή τότε να προβεί εις ταύτην εκ μέρους αυτού θα εγίνετο αποδεκτή τότε να προβεί εις ταύτην προσθέσας μάλιστα ότι τούτο έδει να γίνει εν συννενοήσει μετα του Μητροπολίτου του μόνου αρμοδίου εις τούτο. Η Α. Εξοχότης προσέθηκεν εις ταύτα και τα εξής ότι δηλαδή μαθών μετά τινά καιρόν ότι η επί του αντικειμένου τούτου διάλεξις αυτού μετά του Χρ. Ροίζου παρεξήγηθει παρ' αυτού και παρεστάθει τω κ. Mille άλλως ή ως είχεν απέστειλε τον γαμβρόν αυτού κόμητα Σδρίν μετ' αυτόγραφου της μεταξύ αυτού και του κ. Ροίζου συνδιαλέξεως και διαβεβαίωσε ότι ταυτη πρότασις ουδέποτε εγενετο αυτώ διά του κ. Χρ. Ροίζου, υπέμνησε δε τον κ. Mille ότι πάσα επί του αντικειμένου τούτου διαπραγματεύσεις έδει να γίνει μετά της Μητροπόλεως, ότι από του καιρού εκείνου μέχρι σήμερα πολλάκις είδα το κ. Mille, ότι ουδέποτε επονήσατο αυτώ λόγο περί του αντικειμένου τούτου και συνεπώς εφρόνει ότι τα περί τούτου εγκαταλείφθησαν και ότι μετά δυσaréσκειας ήκουσεν ότι εν τη τελευταία γενομένη ανακοίνώσει του κ. Mille διά του π. Λουρόπουλου, η περί του αντικειμένου τούτου πρότασις απεδίδετο εις αυτόν.

Μετά την ανακοίνωσιν ταύτην η ΑΕ κατέθεσεν εις το γραφείο και αντίγραφον του κ. Κονεμένου περίληψην της μεταξύ αυτού και το Χρ. Ροίζου επί του αντικειμένου τούτου συνδιαλέξεως ων αυτολεξεί ώδε. Κατά Φεβρουάριον μήνα 1893 εις καθαράν και ακριβή γλώσσαν είπον

τω κ. Ροίζω εν ομιλία απλή ότι καθώς και προ της συστάσεως των ιταλικών σχολών είχαν ειπει τω κ. Mille, ότι εάν ήμιν εγώ Ιταλία αντί να πλάττω σχολάς ιταλικάς εν Πρεβέζει θα προσέφερον βοήθημα τι εις τα υπάρχοντα εν Πρεβέζει σχολιά για να δυνηθώσι προσθέσωσι και ένα διδάσκαλον της Ιταλικής γλώσσης, όπερ θα ήτο ωφέλιμον τόσο εις τα παιδιά της ιταλικής παροικίας τα συχνάζοντα εις τα εντόπια σχολεία όσον εις τα πρεβεζαντόπουλα.

Δύο ή τρεις ημέρες κατόπιν ο κ. Ροίζος ήλθε προς με χαρούμενος να μοι ειπει ότι ο κ. Mille ήτο λίαν πρόθυμος να κάμει και εκ του ιδίου πουγγίου του τοιαύτην θυσίαν διά τα σχολεία του τόπου αρκει η κοινότης να τω κάμη τοιαύτην αίτησιν, διότι φοβείται να μην εκτεθεί και να κάμη τιαύτην πρότασιν ην πιθανώς από κακοβουλίαν να μη παραδεχθώσιν, ο κ. Ροίζος προσέθεσεν ότι εννοείτο καλώς ότι ο διδάσκαλος θα ήτο υπό τας διαταγάς και θα ηξητράτο από την επιτροπή των σχολών.

Απεκρίθην σαφώς και καθαρώς ότι μοι εφαινετο αδύνατον ο λαός ή οι αντιπρόσωποι του να κάμουν τιαύτην αίτησιν διά πολλούς και σοβαρούς λόγους έπρεπε μάλλον να παραιτηθεί τιαύτης ιδέας. Το μόνο όπερ υδήνατο να εξετασθεί μεθ' υπομονής θα ήτο να ζητήσωμεν να βεβαιωθώμεν αν θα ήτο διατεθημένοι να δεχθώσιν εάν και όταν ο κ. Mille θα έκαμνε τοιαύτην προσφοράν προς όφελος των σχολείων του τόπου και εάν επειθόμεθα ότι θα εγένετο ευγνωμόνως παραδεκτή τοιαύτη προσφορά τότε αλλά τότε μόνον ο κ. Mille βέβαιος περί της παραδοχής να έκαμνε την πρότασιν. Τίποτα άλλο δεν ελέχθει. Μετά την ανακοίνωσιν ταύτην του Σ. Μητροπολίτου και την ανάγνωσιν της αυτογράφου περιλήψεως της αυτού εξοχότητος του Γεωργάκη Βέη Κονεμένου επικολούθησε συζήτησις μεταξύ των μελών της παρούσης συνεδριάσεως σχετικώς προς την υπό του κ. Mille γενομένην πρότασιν μετ' ανταλλαγής δε ικανών σκέψεων ο σεβασμιότατος πρόεδρος συνάγων εκ των ειρημένων διετύπωσε την ακόλουθον πρότασιν ην και έθεσεν εις ψηφοφορίαν δηλαδή ότι μεν εγένετο τη ιερά Μητροπόλη εκ μέρους του κ. Mille πρότασις περί τούτου ουδεμία αμφιβολία, προσκαλεί όμως την συνέλευσιν να αποφανθεί εάν η ούτω πως γενομένη πρότασις δύναται να θεωρηθεί επαρκής και να χρησιμεύσει ως βάσις όπως η συνέλευσις προβεί εις σκέψεις επί της ουσίας της πρότασης. Γενομένης ψηφοφορίας επί της προτάσεως ταύτης η πλειονοψηφία απεφάνθει ότι της προτάσεως γενομένης προφορικώς και διά τρίτου δεν θεωρεί ταύτην επαρκεί όπως λάβει ταύτην ως βάσιν και προβεί εις σύσκεψιν επί της ουσίας, την μειοψηφίας δηλωσάσης την αντίθετον γνώμην ότι επειδή η Α. Ε. ο πρόεδρος απεδέξατο την πρότασιν ταύτην και έθεσεν αυτήν υπό συζήτησιν προς δε επειδή ουδεμία ασάφεια υπάρχει εν τη προτάσει ταύτη απάντων των όρων αυτής όντων ωρισμένων και σαφείς νομίζει αυτήν επαρκεί και δυναμένην να χρησι-

μεύσει ως βάσις προς σύσκεψιν επί της ουσίας του Σ. Μητροπολίτου δηλώσαντος ότι η εκ μέρους Αυτού αποδοχή της προτάσεως και η πρόσκλησις της παρούσης συνελεύσεως προς σύσκεψιν επί της προτάσεως ουδόλως προδικάζει το ζήτημα του ουσιαστικού μέρους της προτάσεως και ότι ο πρόεδρος έθεσε την πρότασιν υπό συζητήσιν ίνα λάβει την γνώμην των μελών της παρούσης συνελεύσεως ου μόνον επί της ουσίας της προτάσεως αλλά και όσον αφορά το ουσιαστικόν μέρος αυτής, η παρούσα συνέλευσις απεφάσισε κατά πλειονοψηφία όπως δηλωθεί τω κ. Mille διά του κ. Π Λουροπούλου ότι η πρότασις αυτή όπως εγένετο δηλαδή διά τρίτου και προφορικώς εθεωρήθει ανεπαρκής όπως χρησιμεύσει ως βάσιν περαιτέρω σκέψεως.

Από τον ακόλουθο διάλογο προκύπτει σαφέστατα η αντίθεση των Ελλήνων κατοίκων της Πρέβεζας στη διεισδυτική ιταλική πολιτική: «Ο Χρ. Ροίξος επανέλαβεν ότι ο κ. Mille εφοβείτο να προβεί αυτός εις την τοιαύτην πρότασιν διότι η άρνηση της απόδοχής αυτής θα ήτο προσβολή δι' αυτόν». Ο δε Γ. Κονεμένος: «Απεκρίθην σαφώς και καθαρώς ότι μοι εφαινετο αδύνατον ο λαός ή οι αντιπρόσωποι να κάνουν [δεκτή] τοιαύτην αίτησιν διά πολλούς και σοβαρούς λόγους, έπρεπε μάλλον να παραιτηθεί τοιαύτης ιδέας».

Ο Ιταλός πρόξενος, πιεζόμενος από την ιταλική διπλωματία, ενώ γνώριζε την αντίδραση των Ελλήνων στην ιταλική πολιτική, διαβίβασε την πρόταση του γιατί είχε μερικές ελπίδες να γίνει δεκτή, λόγω της δύσκολης οικονομικής θέσης των ελληνικών σχολείων. Η πρόταση με διπλωματικό τρόπο απορρίφθηκε από τη δημογεροντία και ο Ιταλός πρόξενος δεν επανήλθε. Από τότε και μέχρι το 1940 τα παιδιά των Ιταλών διδάσκονταν τα ιταλικά γράμματα από τον εκάστοτε καπουτσίνο ιερέα της καθολικής εκκλησίας. Ο τελευταίος έφυγε το 1940 με την κήρυξη του πολέμου. Στο διάστημα της κατοχής ο ιερέας ήταν στρατιωτικός και είχε τον βαθμό του υπολοχαγού. Η θέση και η ισχύς της Ιταλίας στον ευρωπαϊκό και βαλκανικό χώρο τα χρόνια εκείνα που οι σκλαβωμένοι κάτοικοι της Πρέβεζας απέκρουαν με επιτυχία τη διείσδυση της ιταλικής πολιτικής στον τόπο μας ήταν η εξής:

Το 1882 η Ιταλία έγινε μέλος της τριπλής συμμαχίας και σφυρηλάτησε στενούς δεσμούς με τις δυνάμεις της κεντρικής Ευρώπης, κυρίως με τη Γερμανία αλλά και με την Αυστρία, η οποία από πολλά χρόνια κατείχε το μεγαλύτερο μέρος της Ιταλίας και έγινε η έκτη μεγάλη ευρωπαϊκή δύναμη, ένδεκα χρόνια μετά την ένωσή της. Ως μέλος της τριμελούς συμμαχίας υιοθέτησε αδιάλλακτη στάση απέναντι στη Γαλλία, τόσο σε θέματα εμπορικών σχέσεων όσο και σε προβλήματα που αφορούσαν την επιρροή στη Μεσόγειο.

Η εξωτερική πολιτική της Ιταλίας μοναδικό στόχο είχε την επέκταση της (ιμπεριαλιστική πολιτική), χωρίς αρχές και σεβασμό των συμφωνιών που είχε υπογράψει.

Στις αρχές Μαρτίου 1901 οι εφημερίδες της Ευρώπης γράφουν περί προσεχούς διάλυσης της τριπλής συμμαχίας με την αναχώρηση της Ιταλίας. Ενώ η ημιεπίσημη εφημερίδα της Βιέννης *Ταγερμπλάν* δημοσιεύει συνέντευξη διπλωμάτη που αναφέρει: «Η διεθνής κατάσταση δεν επιτρέπει εις την Ιταλίαν την πολυτέλειαν αλλαγής συστήματος», «έπειτα αι βλέψεις της Ιταλίας τείνουνσαι προς την Μεσόγειον, υπ' ουδενός άλλου δύνανται να εξυπηρετηθώσι καλλίτερον ή υπό της τριπλής συμμαχίας».⁶ Οι Ευρωπαίοι δημοσιογράφοι είχαν πληροφορίες για τις κινήσεις της ιταλικής διπλωματίας η οποία από τον Νοέμβρη του 1901, που ανέλαβε την πρωθυπουργία ο Τζολίπι, προσπάθησε να αποσπάσει την Ιταλία από την τριπλή συμμαχία. Παράλληλα με τη βελτίωση των σχέσεων με τη Μεγάλη Βρετανία επιδίωξε να προσεγγίσει τη Γαλλία. Αλλά και ο Αυστριακός διπλωμάτης που έδωσε τη συνέντευξη τοποθέτησε σωστά τα μεγάλα συμφέροντα της Ιταλίας στον ευρύτερο χώρο ότι είναι στην τριπλή συμμαχία. Η πιθανή απόσπαση της Ιταλίας από την τριπλή συμμαχία θα την αδυνάτιζε και θα απέκλειε τις δυνάμεις της κεντρικής Ευρώπης από τη Μεσόγειο. Η Ιταλία με τις επιτυχείς ενέργειες κατόρθωσε να παραμείνει στην τριπλή συμμαχία και να πετύχει την ιταλογαλλική συμφωνία του 1902, που έθεσε όρια στις σφαίρες επιρροής των δύο χωρών στη Βόρεια Αφρική. Την ίδια χρονιά ο αυτοκράτωρ της Αυστρίας έκτισε στην Πρέβεζα τον καθολικό ναό του Αγίου Ανδρέα στον οποίο εκκλησιάζονταν οι Ιταλοί της παροικίας.

Από τη δεκαετία του 1880 και μέχρι το 1918 η Τουρκία ήταν πιστή σύμμαχος της τριπλής συμμαχίας, ιδιαίτερα της Γερμανίας. Γι' αυτό αντιμετώπιζε τα ιταλικά συμφέροντα στην επικράτεια της ευνοϊκά. Η Ιταλία όμως όταν έκρινε ότι οι συνθήκες την ευνοούσαν κήρυξε τον πόλεμο στην Τουρκία (1911) και κατέλαβε τη Λιβύη και τα Δωδεκάνησα τα οποία διατήρησε μέχρι τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο (1943). Οι Έλληνες κάτοικοι της Ρόδου υποδέχθηκαν τους Ιταλούς στρατιώτες σαν ελευθερωτές και τους βοήθησαν στη διεξαγωγή των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων. Με ψήφισμα του Εθνικού Πανδωδεκανησιακού Συνεδρίου τον Ιούνιο του 1912 ευχαριστούν κατά πρώτον τους Ιταλούς διότι πιστεύουν ότι «η επέμβαση τους ήτο ευεργετική και οι υποσχέσεις των ειλικρινείς».⁷

Η διάθεση της ελληνικής κυβερνήσεως για στενή συνεργασία με τους Ιταλούς είχε εκδηλωθεί με σειρά τολμηρών φιλικών χειρονομιών, όπως ήταν η παράδοση των στρατιωτικών σχεδίων της Πρέβεζας στην πρεσβεία των Αθηνών μετά από παράκληση του Ιταλού πρωθυπουργού προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Οι Ιταλοί όμως αρνήθηκαν ανεπιφύλακτα κοινή δράση στο τουρκοκρατούμενο ανατολικό Αιγαίο, επιχείρηση για την οποία το επιτελείο τους

⁶ *Εστία* 4.3.1901.

⁷ ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 170.

είχε καταρτίσει σχέδια. Οι Έλληνες δεν είχαν αντιληφθεί ότι η παρουσία των Ιταλών στα Δωδεκάνησα ήταν η αρχή ενός εκτεταμένου ιμπεριαλιστικού σχεδίου η εκτέλεση του οποίου θα αναδείκνυε την Ιταλία σε μεγάλο αντίπαλο της Ελλάδας στην προσπάθειά της για απελευθέρωση των υπόδουλων Ελλήνων. Η Ιταλία που αναπολούσε χαμένες δόξες συνεχώς αναμειγνύονταν στα προβλήματα και στις πολιτικές του ευρύτερου ελληνικού χώρου.

Οι διπλωμάτες της Υψηλής πύλης, η οξυδέρκεια και δραστηριότητα των οποίων συχνά προκαλούν θαυμασμό είχαν ορθώς προβλέψει ότι παρά τα φαινόμενα, η Δύναμη που συστηματικά ευνοούσε την προοπτική αποκοπής των τριών επίμαχων βιλαετιών Θεσσαλονίκης, Μοναστηρίου και Κοσσυφοπεδίου από την Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν η Βρετανία. Επιφανειακώς το «σενάριο» αυτό προωθούσαν κυρίως η Αυστροουγγαρία και η Ρωσία. Το Λονδίνο όμως κινούσε τα νήματα με σύμμαχο ιδιόμορφο και συχνά ιδιότροπο την Ιταλία, που μόλις είχε επιτύχει την εθνική της ενοποίηση.⁸

Με την κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου η Ιταλία που είχε επανεπικυρώσει την τριπλή συμμαχία στις 7 Δεκεμβρίου 1912, την αγνόησε, επικαλέστηκε δε ότι δεν είχε αναλάβει υποχρέωση να υποστηρίξει τους συμμάχους της σε επιθετικό πόλεμο και ότι η αρχική συνθήκη του 1882 ανέφερε με σαφήνεια ότι η συμμαχία δεν στρέφονταν εναντίον της Αγγλίας. Την 26 Απριλίου 1915 υπόγραψε μυστική συνθήκη με τις δυνάμεις της Αντάντ με την οποία προβλεπόταν η είσοδος της Ιταλίας στον πόλεμο μέσα σε έναν μήνα από την υπογραφή με αντάλλαγμα υποσχέσεις για εδαφικά οφέλη, όχι μόνο το Τρεντίνο και την Τεργέστη που είχαν ιταλικό πληθυσμό, αλλά και το νότιο Τιρόλο, τη Γκόριτσα, την Ιστρία, τμήματος των ακτών της Αδριατικής, των Δαλματικών νησιών και παροχές δυνατοτήτων αποικιακής επέκτασης στη Μικρασία. Στις 23 Μαΐου 1915 η Ιταλία κήρυξε τον πόλεμο κατά της Αυστροουγγαρίας και ο ιταλικός στρατός επιχείρησε να αποσπάσει από την Αυστρία τις χώρες που της είχαν υποσχεθεί οι δυνάμεις της Αντάντ χωρίς αποτέλεσμα. Το 1916 η Ιταλία είχε 500.000 νεκρούς, αριθμό διπλάσιο από τις απώλειες του αυστριακού στρατού. Το 1917 στις μάχες του Καπορέλο είχε 500.000 νεκρούς και 250.000 αιχμαλώτους. Αποφεύχθηκε δε η πλήρης κατάρρευση του ιταλικού στρατού γιατί έσπευσαν αγγλικά και γαλλικά στρατεύματα.

Η Ιταλία, παρότι στο ιταλικό μέτωπο η κατάσταση ήταν απελπιστική, οι συνθήκες όμως για την επίτευξη των ιταλικών βλέψεων στην περιοχή μας ήταν ευνοϊκές, γι' αυτό απέσπασε ομάδα μεραρχιών του ιταλικού στρατού και κατέλαβε την Αλβανία.

⁸ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ 2011.

Από τις αρχές του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου (1914-1918) οι Έλληνες διχάστηκαν και, όποια εμπόλεμος δύναμη ήθελε, μπορούσε να καταλάβει αμαχητί ελληνικές περιοχές, στις οποίες είχε χυθεί πολύ αίμα για να ελευθερωθούν. Τον Μάιο του 1916 Γερμανοί και Βούλγαροι κατέλαβαν την Ανατολική Μακεδονία μέχρι τον Στρυμόνα και μετά Άγγλοι και Γάλλοι τη Θεσσαλονίκη και την περιοχή της. Η ένταση των σχέσεων ανάμεσα στην Αντάντ και την ελληνική κυβέρνηση βοήθησε την Ιταλία να προωθήσει το κατακτητικό της σχέδιο. Η αγγλο-γαλλική συμμαχία είχε ζητήσει από την ελληνική κυβέρνηση να προχωρήσει σε άμεση αποστράτευση η οποία θα επεκτεινόταν ως τη Βόρειο Ήπειρο. Η ελληνική κυβέρνηση απομονωμένη από την Αντάντ υποχρεώθηκε να συμφωνήσει με την αποχώρηση τόσο των πολιτικών όσο και των στρατιωτικών αρχών από τις ελληνικές περιοχές που κατείχε η Ιταλία. Η κατάσταση έγινε πολύ σοβαρή ιδιαίτερα επειδή οι ιταλικές αρχές δεν περιορίστηκαν στη στρατιωτική κατάληψη των παραπάνω περιοχών αλλά προχώρησαν στην κατάργηση των ελληνικών αρχών, έκλεισαν τα ελληνικά σχολεία, κατέβασαν τις ελληνικές σημαίες και ύψωσαν στη θέση τους ιταλικές.

Μετά την εκδήλωση του κινήματος και την εγκατάσταση της προσωρινής κυβέρνησης Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη, η Ιταλία που ακολουθούσε εχθρική στάση απέναντι στην Ελλάδα και ιδιαίτερα απέναντι στον Βενιζέλο, αντίθετα από την αγγλο-γαλλική συμμαχία, πήρε αμέσως αρνητική στάση απέναντι στο κίνημά του.

Οι Ιταλοί φοβούμενοι πως η συμμαχική κατοχή της Θεσσαλίας θα οδηγούσε γρήγορα σε προώθηση τους και στην εκθρόνιση του Κωνσταντίνου και της κυβέρνησής του, προωθήθηκαν αμέσως στην Ήπειρο και κατέλαβαν τα Γιάννενα στις 26 Μαΐου (8 Ιουνίου) 1917, την Παραμυθιά, την Πάργα και το Μέτσοβο. Κύριος σκοπός της Ιταλίας ήταν να βελτιώσει τη διαπραγματευτική της θέση, για να μπορέσει αργότερα να αρνηθεί την επέκταση της Ελλάδας στη Βόρειο Ήπειρο. Στις 3 Ιουνίου 1917 ο διοικητής της ιταλικής στρατιάς Αλβανίας διακήρυξε την ενότητα και ανεξαρτησία της Αλβανίας κάτω από την προστασία του βασιλιά της Ιταλίας. Η Ρώμη ήθελε ακόμα να αναχαιτίσει την προώθηση γαλλικών δυνάμεων μέσα στην Αλβανία, για να προλάβει γαλλική ανάμειξη στο μέλλον σε ζητήματα σχετικά με τη χώρα αυτή. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η Κορυτσά και η περιοχή της είχαν από τον Δεκέμβριο του 1916 καταληφθεί από το γαλλικό στρατό. Ταυτόχρονα η Ιταλία έφερε τους συμμάχους προτετελεσμένους γεγονότος κηρύσσοντας μονομερώς την Αλβανία αυτόνομο κράτος, κάτω από ιταλική προστασία. Όλα αυτά συνδέονται άμεσα με τα γεγονότα στην Ελλάδα.⁹

⁹ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ 1978, 46· ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 172.

Οι Ιταλοί προτού να καταλάβουν τη νότια Ήπειρο, με όργανά τους, προσπάθησαν να δημιουργήσουν κοινωνικές και οικονομικές αναστατώσεις στη ζωή του τόπου και να διαταραχθεί η δημόσια τάξη και η εθνική ομοψυχία του ηπειρώτικου λαού. Οι τότε συνθήκες τους ευνοούσαν. Η ιταλική προπαγάνδα υπέθαλψε τους πόθους και τη δυσαρέσκεια που είχαν οι Έλληνες αγρότες για τη διατήρηση του φόρου της δεκάτης στα παραγόμενα προϊόντα τους. Το Ελληνικό Κράτος εξέθετε σε πλειστηριασμό τον φόρο της παραγωγής του κάθε χωριού χωριστά. Εκείνος ή εκείνοι που πλειοδοτούσαν προκατέβαλαν ένα χρηματικό ποσό και για το υπόλοιπο ποσό υποθήκευαν ακίνητά τους διπλάσιας αξίας αυτοί ή οι εγγυητές τους. Τον ευαίσθητο αυτόν κρίκο της ηπειρώτικης οικονομίας έβαλε στόχο η προπαγάνδα των Ιταλών. Η δυσαρέσκεια των αγροτών για τη διατήρηση της φορολογίας, των προϊόντων που παρήγαγαν και του καθεστώτος της ιδιοκτησίας της γης άρχισε να αναπτύσσεται αυθόρμητα αμέσως μετά την απελευθέρωση της Ηπείρου από τους Τούρκους και φούντωσε μετά την κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου.

[Την] φορολογίαν της δεκάτης όπως και την φορολογία κατά κεφαλήν των ζώων που επί τουρκοκρατίας εκαλείτο τζελέπι διέτηρησε το ελληνικόν δημόσιον αρκετά έτη μετά την απελευθέρωση, πράγμα που έκανε τους κατοίκους να δυσανασχετούν λέγοντας ότι η απελευθέρωσις κατ' ουδέν συνετέλεσε εις την οικονομικήν των ενίσχυσιν, εφόσον τα μεν κτήματα τα διετήρησαν οι Τούρκοι, όπως και επί τουρκοκρατίας, τας δε φορολογίας της δεκάτης και των ζώων επίσης τας διατήρησε το ελληνικόν δημόσιον, επομένως τίποτε σχεδόν δεν άλλαξε διά την βελτίωσιν της οικονομικής των καταστάσεως. Τούτου ένεκα εδυστρόπων εις την καταβολή των φόρων της δεκάτης προ παντός και του γεωμόρου αποκρύπτοντες από τους ενοικιαστές το πραγματικόν των εισόδημα και ήρχοντο ως εκ τουτου εις προστριβάς που πολλές φορές κατέληγον εις πράξεις βίας και συχνά εις δολοφονίας τόσον των αγάδων τσιφλικούχων όσον και των υπ' αυτών διοριζόμενων φυλάκων και επιστατών. Ούτω κατά τον Αύγουστον του 1914 εδολοφονήθη εις Λούρον ο εκ Καμαρίνης Θεμιστοκλής Κοντογιάννης όστις είχε προσληφθη ως φύλακας υπό του Χουσεΐν πασά εις Παλαιορόφορον και Λούρον που ήταν τσιφλίκι του. Επίσης ο επιστάτης του Εμίν Αγά Ευάγγελος Ντούσιας εκ Δουβιάνων (Κρυσπηγή) εδολοφονήθη από τους συγχωριανούς του Δουβιανίτες. Επίσης ο Ευάγγελος Πανούσης εκ Ρηνιάσης από τους συγχωριανούς του διά τον αυτόν λόγον, και άλλοι. Η έκρυθμος αυτή κατάστασις διήρκεσε κατά τα έτη 1913, 1914, 1915 και 1916.¹⁰

¹⁰ ΣΑΚΚΑΣ 1973.

Στο χωριό Χόχλα του Φαναρίου σκότωσαν τον Συρρακιώτη έμπορο της Πρέβεζας και ενοικιαστή φόρου Κωνσταντίνο Κουκότη, πατέρα του Αλέκου και της Βικτωρίας Τσακαλώτου. Από την αδυναμία να εισπράξουν αρκετοί ενοικιαστές και εγγυητές χρεοκόπησαν. Με την επικράτηση του κινήματος της Θεσσαλονίκης και τον σχηματισμό της κυβέρνησης του Βενιζέλου οι Ιταλοί απομακρύνθηκαν από τη νότιο Ήπειρο, ύστερα από τρεις μήνες κατοχής τους, και η ύπαιθρος ηρέμησε.

Στους λατινόφωνους πληθυσμούς της Πίνδου έδωσαν πολλές υποσχέσεις. Η αλήθεια αποκαλύφθηκε όταν οι Ιταλοί έστειλαν από τα Γιάννενα ένα τάγμα στρατού με σώμα καραμπινιέρων και κατέλαβε την περιοχή. Το τάγμα αυτό είχε από έναν λόχο στο Μέτσοβο, στο Κηπουργιό και στο Δεμάτι.

Μαΐου 27 ιταλικόν ιππικόν εκ δύο υλών επελθών κατέλαβε το Μέτσοβον περί ώρας 6^η μ.μ. στήσαν την τρίχρουν ιταλικήν σημαίαν εν ονόματι του βασιλέως της Ιταλίας Βίκτωρα Εμμανουήλ. Ευθύς κατάλαβεν όλα τα δημόσια γραφεία, ώρισαν προθεσμία μιάς ώρας προς αναχώρησιν όλων των πολιτικών και στρατιωτικών αρχών. Συγκοινωνία τηλ/κη και ταχ/κη διεκόπη έκτοτε πανταχόθεν. Το Μέτσοβον εκηρύχθη υπό ιταλικόν στρατιωτικόν νόμο.¹¹

Επίσης, η ιταλική κυβέρνηση διόρισε προξένους σε κωμοπόλεις της Πίνδου, όπου κατοικούσαν λατινόφωνοι ελληνικής εθνικής συνείδησης, όπως στο Μέτσοβο, στη Σαμαρίνα και αλλού. Στα προξενεία αυτά ο μορφωτικός σύλλογος της Ρώμης «Dante Alighieri» οργάνωσε διαλέξεις με θέμα τους «άρρηκτους δεσμούς των Βλάχων με τη μεγάλη λατινική πατρίδα, δηλαδή την Ιταλία».¹²

Η αντίδραση των κατοίκων της περιοχής που τελούσε υπό στρατιωτική κατοχή των συμμάχων μας Ιταλών και στην οποία είχε επιβληθεί ο στρατιωτικός νόμος, επικεντρώθηκε στα Τρίκαλα, όπου είχαν καταφύγει αρκετοί και μεγάλο μέρος του πληθυσμού της πόλης προέρχεται από την ίδια περιοχή. Τη 18^η Ιουνίου συγκροτήθηκε πανηπειρωτικό συλλαλητήριο στην πλατεία Χατζηγάκη υπέρ εκκενώσεως της Ηπείρου υπό των Ιταλών.

Τον Ιούλιο πάρθηκε η απόφαση στο Παρίσι να εκκενώσει η Ιταλία τη Νότιο Ήπειρο και την περιοχή της Πίνδου. Αυτή όμως δυστροπούσε να το πράξει. Ύστερα από διαμαρτυρίες της κυβέρνησης του Ελ. Βενιζέλου έφυγαν οι ιταλικές δυνάμεις στα τέλη Αυγούστου. Μετά από αλλεπάλληλα ελληνικά διαβήματα τα ιταλικά προξενεία της Πίνδου έπαψαν να λειτουργούν τον Δεκέμβριο, αλλά το πολυάριθμο προσωπικό του ιταλικού προξενείου των Ιωαν-

¹¹ Μαρτυρία του Μετσοβίτη δασκάλου Γεωργίου Μέρανου, βλ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 176.

¹² Για τις ακόλουθες αναλύσεις βλ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 170-179.

νίνων συνέχισε τις περιοδείες στην περιοχή καλλιεργώντας ανεπιτυχώς μια πολιτική που εκδηλώθηκε πιο έντονα το 1941. Οι διαλέξεις και παρουσία των Ιταλών στα χωριά έπεσαν στο κενό γιατί οι ελάχιστοι ρουμανίζοντες προβληματίστηκαν.

Το 1917 οι Ιταλοί από το προξενείο της Πρέβεζας είχαν πληροφορίες για την καθολική αντίδραση των κατοίκων και την πιθανή επέμβαση των Γάλλων που ήταν στην κοντινή Λευκάδα σε περίπτωση ένοπλης σύγκρουσης, γι' αυτό έστειλαν στην Πρέβεζα μια μικρή δύναμη για να δουν τις αντιδράσεις και ανάλογα να πράξουν. Η μικρή αυτή δύναμη με την ανοχή των πολιτικών και στρατιωτικών αρχών, ύψωσε την ιταλική σημαία στο κάστρο του Αγίου Ανδρέα, επάνω από το μνημείο του Αγνώστου.

Η αντίδραση από τον λαό της Πρέβεζας ήταν άμεση και καθολική. Όταν είδε την ιταλική σημαία ο Χρήστος Μακρής, που καθόταν απέναντι, εκεί που τώρα είναι η οικοδομή του Δημουλίτσα, άρχισε τους πυροβολισμούς με το πολεμικό του όπλο. Ακολούθησαν οι κωδωνοκρουσίες των ένδεκα ιερών ναών που είχε τότε η Πρέβεζα και έτσι μαθεύτηκε αμέσως το γεγονός. Πολλοί άνδρες πήγαν στο χάνι Πουλίσση μετέπειτα Νίκα και Χαλβατζή και με βαριές που πήραν από τα καρποποιεία που ήταν στην οδό Π. Τσαλδάρη έσπασαν το αυτοκίνητο με το οποίο είχαν έλθει οι Ιταλοί.

Οι Ιταλοί βλέποντας την αντίδραση που εκδηλώθηκε έφυγαν κακήν κακώς. Υπήρχε όμως κίνδυνος να επανέλθουν πολλοί Ιταλοί γι' αυτό συγκροτήθηκε επιτροπή αγώνος με πρόεδρο τον δεσπότη Ιωακείμ, ο οποίος συνέταξε προκήρυξη με την οποία καλούσαν τους πολίτες να προσέλθουν εθελοντές και να οργανωθούν για να αντιμετωπίσουν δυναμικά πιθανή επιστροφή των Ιταλών. Η προκήρυξη απευθυνόταν σε όλους τους Ηπειρώτες, γι' αυτό τρία από τα μέλη της επιτροπής ήταν κάτοικοι άλλων περιοχών. Η προκήρυξη τελειώνει ως εξής:

Διά την επιτυχή και αίσιαν έκβασιν του ιερού αυτού αγώνος η Ήπειρος επικαλείται την προσωπικήν συμμετοχήν των δυνάμενων να φέρωσιν όπλα τέκνων αυτής και της μεγάλης Ελλάδος, όπως προσέλθωσιν, ήτις αναλαβούσα ήδη την περιφρούρισιν και προστασίαν των εθνικών πραγμάτων αναλαμβάνει και την συντήρισιν και διατροφήν των οικογενειών των υπερασπιστών της εθνικής τιμής και των εθνικών συμφερόντων.

ΗΠΕΙΡΩΤΑΙ

Από των ιερών του Σουλίου και Ζαλόγγου βράχων αντηχεί η φωνή των ενδόξων αυτών προμάχων, κρούουσα το σάλπισμα του εθνικού συναγεμμού και καλούσα ημάς εις την επιτέλεσιν του ιερού καθήκοντος της αμύνης των ελευθεριών μας. Εις την φωνήν ταύτην σπεύσωμεν πάντες και εν ζηλητή ομοιοία αποδιώξωμεν από τα πάτρια ημών εδάφη τους επιδρομείς.

Εν Πρεβέζη την 13^η Ιουνίου 1917.

Την Υπογράφη:

Η επί της Αμύνης επιτροπή

Πρόεδρος ο Νικοπόλεως Ιωακείμ

*Τα μέλη: 1) Βασίλειος Μπάλκος 2) Παν. Καριστινός 3) Γ. Ποταμιάνος
4) Θ. Μακρής 5) Ν. Λάζαρος 6) Ευκλ. Τσακαλώτος 7) Δημ. Μουστάκης
8) Γ.Μ. Γκάλκος 9) Ι. Πίσιπρης 10) Γ. Κιαγιάς¹³*

Τα τρία τελευταία μέλη της επιτροπής ήταν κάτοικοι άλλων περιοχών. Την υπογράφει και ο γραμματέας της μητροπόλεως Σπ. Τσούτσουρας. Ο ηγετικός ρόλος της εκκλησίας και σε αυτήν την περίπτωση είναι ολοφάνερος. Η επιτροπή έστειλε στη Λευκάδα, που την κατείχαν οι Γάλλοι, το μέλος της Βασίλειο Μπάλκο για να αναφέρει τα συμβάντα στην προσωρινή κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης και να ζητήσει να έλθουν οι Γάλλοι στην Πρέβεζα, οι οποίοι στήριζαν την κυβέρνηση εκείνη. Από την ημέρα που ήλθαν οι Ιταλοί στην Πρέβεζα τα πνεύματα ήταν οξυμένα και προκλήθηκαν πολλά μικροεπεισόδια.

Σημαντικά επεισόδια έγιναν όταν περίπου 100 βοηθητικοί στρατιώτες ξεκίνησαν από τα Παλιοσάραγα να πάνε στο κάστρο του Αγίου Ανδρέα. Στην αρχή της κεντρικής αγοράς έγινε ένα επεισόδιο με πολίτες. Τότε χτύπησαν οι καμπάνες, μαζεύτηκαν όλοι οι άνδρες και γενικεύτηκαν οι συμπλοκές. Οι στρατιώτες δεν μπόρεσαν να φτάσουν στο κάστρο και κατευθύνθηκαν προς το ποτάμι, εκεί που τώρα είναι η Λ. Ειρήνης – τότε ήταν περιβόλια με πολλά καλάμια. Εκεί τους περίμενε με πυροβολισμούς, που ήταν και οι μοναδικοί που ρίχτηκαν την ημέρα εκείνη, ο μακαρίτης Πελοπίδας Φέρος.

Τα επεισόδια αυτά ήταν προϊόν του εκνευρισμού των ημερών εκείνων. Πολλοί έλεγαν ότι τα υποκίνησε ο διοικητής των στρατιωτών Παπαγγέλης. Αυτό όμως δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, γιατί όταν ο στρατός θέλησε να αντιμετωπίσει τους Γάλλους αργότερα ήταν απόλυτα κύριος του χώρου, ούτε οι Γάλλοι ενήργησαν, ούτε οι πολίτες.

Μετά τα επεισόδια αυτά έγινε συγκέντρωση των κατοίκων και μίλησε από τον εξώστη της οικίας Σκέφερη ο Γιάννης Κοκκινάτος. Τότε ήλθε στην Πρέβεζα ένα γαλλικό αντιτορπιλικό. Ο κυβερνήτης του πλοίου από παρατηρήσεις και συνομιλίες που είχε, διαπίστωσε αυτά που ο απεσταλμένος της επιτροπής Βασίλειος Μπάλκος τους είχε αναφέρει. Η επιτροπή και όλοι οι πολίτες ζήτησαν από τον κυβερνήτη του πλοίου να μείνει στην Πρέβεζα λίγες ημέρες έως ότου έλθει ο γαλλικός στρατός. Αυτό όμως δεν μπορούσε να γίνει και το πλοίο έφυγε.

Την άλλη ημέρα κατέπλευσε ένα μικρό γαλλικό πολεμικό πλοίο που προέρχονταν από τη Λευκάδα και είχε δεμένες στα πλάγια δύο μαούνες, χωρίς

¹³ ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 174.

κουβέρτα, από αυτές που χρησιμοποιούσαν στις αλυκές της Λευκάδας, με έναν λόχο στρατού στον οποίο διοικητής ήταν ο λοχαγός Μπαλουά. Όταν το πλοίο πλησίασε για να αποβιβάσει τον στρατό ο Πρεβεζάνος Νικόλαος Νικλάμπας παρέταξε τον λόχο του στην παραλία και τους ειδοποίησε να μην πλησιάσουν γιατί θα τους χτυπήσει. Το πλοίο με τις δύο μαούνες και τον γαλλικό στρατό σταμάτησε αρόδο.

Οι πολίτες πλησίασαν στην παραλία και διαμαρτύρονταν για τη στάση του στρατού, δεν προχώρησαν όμως σε δυναμικές ενέργειες για να βοηθήσουν την αποβίβαση του γαλλικού στρατού που τόσο την ήθελαν, γιατί γνώριζαν ότι ο Νικλάμπας, που στα νεανικά του χρόνια είχε σκοτώσει Τούρκο στην Πρέβεζα και στον Μακεδονικό Αγώνα και τους πολέμους του 1912-1913 ήταν ατρόμητος αξιωματικός, δεν θα δίσταζε να κάνει πράξη αυτά που έλεγε. Ο Νικλάμπας, κύριος της κατάστασης, πήγε στο τηλεγραφείο που ήταν στην παραλία και τηλεφώνησε στην Αρτα στον Παπούλα, μετέπειτα αρχιστράτηγο της μικρασιατικής εκστρατείας και του ανέφερε τα συμβάντα. Εκείνος του είπε να ζητήσει χρόνο και να φύγουν από την Πρέβεζα.

Το μήνυμα αυτό ανέλαβε να μεταφέρει στο πλοίο ο Πέτρος Καρύδης, που είχε ζήσει χρόνια στη Γαλλία. Τον πήγαν στο πλοίο με βάρκα οι νεαροί τότε Αθανάσιος Μανόπουλος και ο Ναπολέον Γιαννουλάτος. Ο Μανόπουλος θυμάται ότι στο πλοίο ήταν ο Κερκυραίος συνταγματάρχης Κογεβίνας και το μέλος της επιτροπής Βασίλειος Μπάλκος. Στη δε Λευκάδα είχε έλθει ο Αλ. Παπαναστασίου, μετέπειτα πρωθυπουργός, ως εκπρόσωπος της προσωρινής κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης.

Οι εντός του πλοίου δέχτηκαν να περιμένουν και όταν έφυγε ο στρατός και οι αρχές για την Αμφιλοχία, αποβιβάστηκαν. Με τον ερχομό των Γάλλων η χαρά των Πρεβεζάνων ήταν διπλή, γιατί λύθηκε και ο ναυτικός αποκλεισμός που είχαν επιβάλει οι ναυτικές δυνάμεις της Αντάντ στο κράτος των Αθηνών. Η διάρκεια του αποκλεισμού δεν ήταν μεγάλη. Ήταν όμως αποτελεσματικός, γιατί έγινε σε μια εποχή που τα τρόφιμα είχαν τελειώσει και έπρεπε μέχρι τη νέα σοδειά να εισαχθούν, αφού η χώρα και η περιοχή μας ήταν ελλειμματική.

Οι άνθρωποι πεινούσαν, μέχρι και θανάτους είχαμε: από χόρτα πέθαναν η γυναίκα και τα δύο παιδιά του λιμενεργάτη Μανώλη Πρόκου και άλλοι από ψωμί που ζυμώθηκε με αλεύρι από βρώμη. Οι παλιοί, όταν ήθελαν να αναφερθούν στην εποχή εκείνη, έλεγαν «με τον αποκλεισμό» ή «με τους Σενεγαλέζους», γιατί οι περισσότεροι στρατιώτες του γαλλικού λόχου ήταν Σενεγαλέζοι και η εμφάνισή τους και ο τρόπος ζωής τους είχαν εντυπωσιάσει, κυρίως δε οι χοροί τους.

Στις 15 Μαΐου 1920 η Ελλάδα και η Αλβανία συμφώνησαν να αποδεχθούν τον διακανονισμό που θα πρότεινε η πρεσβευτική διάσκεψη για τα κοινά τους σύνορα. Η διάσκεψη ιδρύθηκε από τις μεγάλες δυνάμεις με σκοπό τη ρύθμιση εθνικών διαφορών, που θα παρουσιάζονταν από την εφαρμογή

των συνθηκών της ειρήνης. Στη διάσκεψη μετείχαν αντιπρόσωποι της Αγγλίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Ιαπωνίας. Ο αντιπρόσωπος των ΗΠΑ παρευρισκόταν μόνο ως παρατηρητής γιατί το Κογκρέσο είχε αρνηθεί να επικυρώσει τη συνθήκη των Βερσαλλιών.

Στις 7 Μαρτίου 1923 έφτασε στην Ήπειρο η διεθνής επιτροπή χαράξεως των ελληνοαλβανικών συνόρων, με επικεφαλής τον Ιταλό στρατηγό Τελλίνι, η οποία άρχισε τις εργασίες της μόλις τον Μάιο. Η ιταλική αντιπροσωπεία διέμενε στα Γιάννενα και κάθε πρωί με το αυτοκίνητο της μετέβαινε στη μεθόριο. Την 27^η Αυγούστου η ιταλική αντιπροσωπεία αναχώρησε για την περιοχή της Κακαβιάς. Σε λίγο αναχώρησε και ο αρχηγός της ελληνικής αντιπροσωπείας, ο αντισυνταγματάρχης Δημήτριος Νότη Μπότσαρης, με το αυτοκίνητό του. Φθάνοντας στη θέση Ζέπι ο Μπότσαρης βλέπει σταματημένο και διάτρητο από σφαίρες το ιταλικό αυτοκίνητο και νεκρούς τον Τελλίνι, τον Έλληνα διερμηνέα του, τον ταγματάρχη Corti, τον υπασπιστή λοχαγό Bonaccini και τον οδηγό του αυτοκινήτου. Ένα κομμένο επίτηδες δένδρο σε μια στροφή του δρόμου ανάγκασε το ιταλικό αυτοκίνητο να σταματήσει απότομα την πορεία του και οι ενεδρεύοντες δολοφόνοι ανέλαβαν το «έργο τους». Ο Μπότσαρης αμέσως ειδοποίησε το πλησιέστερο ελληνικό μεθοριακό φυλάκιο και άρχισαν τις έρευνες, που δεν κατέληξαν πουθενά γιατί οι δολοφόνοι είχαν καταφύγει στο αλβανικό έδαφος. Η ελληνική κυβέρνηση εκφράζει την λύπη της στην ιταλική και τη διαβεβαιώνει ότι διεξάγονται ανακρίσεις προς σύλληψη των δραστών.

Ο Μουσολίνι, χωρίς να περιμένει τα αποτελέσματα των ανακρίσεων, μέσω του Ιταλού πρεσβευτή στην ελληνική κυβέρνηση επέδωσε τελεσιγραφική διακοίνωση εικοσιτετράωρης προθεσμίας με 17 αιτήματα προκλητικά για την ιταμότητα τους και επιεικώς ταπεινωτικά για την Ελλάδα. Η ελληνική κυβέρνηση δέχεται μερικά από τα αιτήματα του Μουσολίνι, δεν δέχτηκε όμως ότι το έγκλημα διαπράχτηκε από Έλληνες και διεμήνυσε ότι θα αναγκαστεί να προσφύγει στην Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ). Αλλά ο νέος Ιταλός ηγέτης της ήθελε να κάνει επίδειξη ισχυρού ανδρός στο εσωτερικό της χώρας του και στις ξένες χώρες.

Στις 31 Αυγούστου 1923, τρία θωρηκτά, δύο βαρέα και δύο ελαφρά καταδρομικά, έξι αντιτορπιλικά, τορπιλοβόλα και υποβρύχιο του ιταλικού ναυτικού στρέφονταν εναντίον της Κέρκυρας. Με τηλεγραφική απαίτηση προς τον νομάρχη ζήτησαν την άμεση παράδοση του νησιού. Παρά την ειδοποίηση που έλαβαν ότι στα ανοχώρωτα φρούρια ήταν πρόχειρα εγκατεστημένοι πρόσφυγες, οι Ιταλοί απάντησαν στην άρνηση του νομάρχη με πυρά που κράτησαν 25 λεπτά και στοίχησαν τη ζωή σε 15 αμάχους και τραυματίσανε άλλους 35. Αμέσως μετά ιταλικές δυνάμεις κατοχής εγκαταστάθηκαν στην Κέρκυρα.

Η Ελλάδα, παρά την αδικία που είχε υποστεί με την κατάληψη της Κέρκυρας, εξακολουθούσε να βρίσκεται στο εδώλιο του κατηγορουμένου, για μια υποτιθέμενη παραβίαση του διεθνούς δικαίου ελαφρότερη από αυτήν που

διέπραξε η Ιταλία και που η ευθύνη γι' αυτήν δεν ήταν δυνατόν να αποδοθεί με βεβαιότητα σε κανέναν.

Οι Ιταλοί, στην επιτροπή χαράξεως των συνόρων, διατύπωσαν κατηγορίες εναντίον του αρχηγού της ελληνικής αντιπροσωπείας αντισυνταγματάρχη Δημήτριο Νότη Μπότσαρη, ότι αυτός είχε υποκινήσει τη δολοφονία. Η επιτροπή απέκλεισε με ψήφους 3 έναντι 1 (του Ιταλού) οποιαδήποτε ευθύνη της ελληνικής κυβέρνησης για τον φόνο του Τελλίνι και τους συνεπιβάτες του. «Αργότερα ο κόμης Σφόρτσα που διετέλεσε και υπουργός των εξωτερικών της Ιταλίας κατηγορήσε τον Μουσολίνι ότι ο ίδιος οργάνωσε την δολοφονία του αντιφασίστα Τελλίνι. Η Ελλάδα έκανε το σφάλμα τότε (όπως και το Μάιο του 1920) να μην καταφύγει στην ΚτΕ αλλά στην πρεσβευτική».¹⁴

Η διάσκεψη των πρέσβων εξέδωσε απόφαση να τηρηθούν τα σύνορα που όριζε το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας το 1913 και 14 χωριά της Φλώρινας (περιοχή Πρεσπών) τα οποία κατείχε η Ελλάδα από το 1919 –οι δε κάτοικοι τους ήσαν ελληνόφωνοι και βλαχόφωνοι– παραχωρούνταν στην Αλβανία. Ήταν μια διεθνής αδικία σε βάρος της Ελλάδας, η οποία εξήγγειρε την ελληνική κοινή γνώμη, οι δε διαμαρτυρίες της ελληνικής κυβέρνησης απέβησαν άκαρπες. Ο Παπαναστασίου θα μιλήσει στη Βουλγαρία για «οξύτατο εθνικό πόνο», αλλά οι πολιτικές διαμάχες που ακολούθησαν έφεραν τη λήθη στην εθνική ήττα.

Η κατάληψη της Κέρκυρας είχε παγκόσμια απήχηση, ο δε Μουσολίνι κατόρθωσε να ταπεινώσει την Ελλάδα αλλά και την Αγγλία και τη Γαλλία και να «στραπατσάρει» το διεθνές δίκαιο. Η επιτυχία του Μουσολίνι στην πρώτη του διεθνή αναμέτρηση μεγάλωσε το γόητρο του, στέρωσε το καθεστώς του αλλά προκάλεσε και την περιφρόνηση για τον θεσμό της συλλογικής ασφάλειας.

Η διάσκεψη, πριν περάσει η προθεσμία που είχε θέσει για την ανακάλυψη των ενόχων, εξέδωσε απόφαση βάσει της οποίας η Ελλάδα υποχρεωνόταν να πληρώσει 50 εκατομμύρια λιρέτες στην Ιταλία. Το ποσό αυτό αντιστοιχούσε σε 500.000 λίρες Αγγλίας. Η Ελλάδα με πολλούς κόπους είχε εξασφαλίσει από την τράπεζα της Αγγλίας δάνειο 740.000 λιρών για να αντιμετωπίσει με προσωρινά μέτρα τις ανάγκες των προσφύγων. Αντιλαμβάνεται κανείς τις επιπτώσεις μιας τέτοιας αποζημίωσης στον κρατικό προϋπολογισμό.

Η Ιταλία από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο βγήκε η πιο κερδισμένη από όλες τις μεγάλες δυνάμεις. Πήρε από την Αυστρία την Τεργέστη και όλη τη βόρεια περιοχή της μέχρι τις Άλπεις. Η Αυστρία διαμελίστηκε και εκτοπίστηκε από όλες τις παραθαλάσσιες κτίσεις της. Έτσι, η Ιταλία κυριάρχησε στην Αδριατική και απέκτησε προτεκτοράτο στη Βαλκανική την Αλβανία. Στα

¹⁴ Το «θέμα των Αλβανικών συνόρων δεν ανήκε στην αρμοδιότητα της πρεσβευτικής διάσκεψης αφού η Αλβανία δεν είχε υπογράψει τις συνθήκες ειρήνης», βλ. BARROS 1965.

χρόνια του Μεσοπολέμου το εμπόριο της αναπτυσσόταν και οι βλέψεις στον ελληνικό χώρο αυξανόταν. Τα εμπορικά και επιβατικά πλοία της κυριαρχούσαν στην ανατολική Μεσόγειο. Η έκθεση απολογισμού της εταιρείας του ισθμού της Κορίνθου του 1931 αναφέρει ότι τα περισσότερα πλοία που διέπλευσαν τον ισθμό ήταν ελληνικά, πολλά της ακτοπλοΐας, δεύτερα σε αριθμό ήταν τα ιταλικά τα οποία όμως ήταν πρώτα σε συνολικό τონάζ.

Το 1929 οι Αλβανοί προκαλούν με την ίδρυση της Αυτοκέφαλης Αλβανικής Εκκλησίας ανεξάρτητης από το Οικουμενικό Πατριαρχείο με στόχο να αποκόψει τον βορειοηπειρωτικό ελληνισμό από έναν από τους εθνικούς δεσμούς. Τον Ιανουάριο του 1930 φάνηκε ως εφικτός ένας γενικός διακανονισμός όλων των ελληνοαλβανικών εκκρεμοτήτων. Έτσι, θα άνοιγαν τα ελληνικά σχολεία στη Βόρειο Ήπειρο και σε αντάλλαγμα η Ελλάδα ικανοποιούσε αιτήματα αποζημιώσεων Αλβανών μπέηδων. Η αρχική αισιοδοξία απεδείχθη εξωπραγματική, διότι, κατά τους Άγγλους, στη Ρώμη δεν άρεσαν οι στενές ελληνοαλβανικές συνεργασίες. Έτσι, άρχισαν συχνές διαδηλώσεις έξω από την ελληνική πρεσβεία στα Τίρανα με απειλητικούς ύμνους με τους οποίους διεκδικούσαν τμήματα της ελληνικής επικράτειας. Το καλοκαίρι του 1930 ο Αχμέτ Ζώγου ζήτησε από τον Έλληνα πρεσβευτή να ιδρυθεί Ελληνική Τράπεζα στα Τίρανα και ανάπτυξη των διμερών εμπορικών σχέσεων, αλλά τότε έγινε μια ξαφνική άφιξη ιταλικών πολεμικών στο Δυρράχιο. Όμως μόλις έφυγαν τα ιταλικά πολεμικά, έφτασε μοίρα του αγγλικού στόλου. Έτσι, οι Αλβανοί κατάλαβαν ότι δεν ήταν μόνον οι Ιταλοί που ενδιαφέρονταν για τη χώρα τους! Τελευταία προσπάθεια έγινε από τον Βενιζέλο το 1931 για την οριστική επίλυση των εκκρεμών θεμάτων, αλλά τα 200 εκ. που ζητούσαν οι Αλβανοί για τις απαλλοτριώσεις δεν μπορούσαν να δοθούν όταν μάλιστα η Αλβανία δεν έκανε υποχωρήσεις στο θέμα των ελληνικών σχολείων και της Αυτοκεφάλου Αλβανικής Εκκλησίας.

Στον τόπο μας μέχρι το 1914 έκλεισαν τα προξενία της Ελλάδας και της Αυστρίας. Μετά τον πόλεμο έκλεισαν τα δύο υποπροξενία, της Αγγλίας, της Γαλλίας και το 1917 το υποπροξενείο της Ρωσίας. Παρέμεινε μόνο το ιταλικό μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Η Ιταλία με το πλοίο *Monte Gargano* που ερχόταν κάθε Τετάρτη, διατήρησε τη γραμμή που εκτελούσαν τα αυστριακά πλοία της εταιρίας Λόνιτ Τριεστίνα.

Το ιταλικό πλοίο είχε ποδοσφαιρική ομάδα, που την αποτελούσαν άνδρες του πληρώματος. Τις λίγες ώρες που έμενε το πλοίο στην Πρέβεζα έπαιζε ποδόσφαιρο στο γήπεδο του κάστρου του Αγίου Ανδρέα με την τοπική ομάδα, όπως έλεγε ο μακαρίτης Βασίλειος Τσαντούλας, ποδοσφαιριστής τα χρόνια εκείνα. Η ποδοσφαιρική ομάδα απέβλεπε σε πολλαπλούς στόχους. Το 1940, μετά την κατάρρευση της Γαλλίας, η Ιταλία κήρυξε τον πόλεμο στην Ελλάδα και την ενέπλεξε τελικά και στον πόλεμο με τη Γερμανία με τεράστιες συνέπειες για τη χώρα μας. Η γενιά μου έζησε τους 96 ιταλικούς αεροπορικούς

βομβαρδισμούς της πόλης μας, κατά την ιταλική κατοχή, τα χαρτονομίσματα, τα *Μεντιτερανέ*, που κυκλοφορούσαν στα Επτάνησα και την Ήπειρο από τις πρώτες μέρες της κατοχής και υποδήλωναν την απόσπαση από την υπόλοιπη Ελλάδα της δραχμής. Ζήσαμε το κακό τέλος των Ιταλών μετά την 8.9.1943 και τους συμπονέσαμε. Μετά τον πόλεμο όλα άλλαξαν. Οι ιμπεριαλιστικές κατακτήσεις σταμάτησαν και τα όνειρα των Ιταλών έσβησαν.

✽✽

Δίχως άλλο η έγκυρη διάγνωση από την εκλεγμένη δημογεροντία και τους Μητροπολίτες των ύπουλων βλέψεων της Ιταλίας, που απέβλεπαν στην προσάρτηση της Ηπείρου στην Αλβανία και η πολύχρονη αντίδραση του λαού της Πρέβεζας στις ιταλικές ενέργειες, που απέβλεπαν σε αυτόν τον σκοπό, είναι μια λαμπρή σελίδα αντίστασης των προγόνων μας, την οποία πρέπει να γνωρίζουμε.

✽✽

Βιβλιογραφία

- ΑΝΤΩΝΙΟΥ Δ., 2011, *Τα ιταλικά σχολεία στην Ελλάδα*, Αθήνα
- BARROS J., 1965, *The Corfu incident of 1923: Mussolini and The League Of Nations*, Princeton
- ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ Ι.Φ., 1932, s.v. Πρέβεζα, στο: *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Δρανδάκη*, τ. Κ', Αθήνα, 654-658
- ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Δ., 2011, εφημ. *Εστία*, 16.4.2011
- ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ Γ.Ι., 2002, *Τα Πρεβεζάνικα*, Πρέβεζα
- ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Ν., 1978, Από την άφιξη του Βενιζέλου στην Αθήνα ως το τέλος του πολέμου, στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΕ', Αθήνα, 46-52
- ΣΑΚΚΑΣ Γ., 1973, *Η ιστορία της Καμαρίνας και η τραγωδία του Ζαλόγγου*, Πρέβεζα